

УДК 821.163.41.09:398
<https://doi.org/10.18485/bratstvo.2017.21.7>

РАЗМАТРАЊЕ О СТАРИНИ РИСАНСКИХ „ПЈЕСАМА СВАТОВСКИХ” НА ОСНОВУ ЈЕДНОГ БАРОКНОГ ЗАПИСА

У овом огледу се расправља о старини записа које се односе на сватовске обичајне лирске народне песме које је Вук Караџић забележио у Рисну и објавио их као Пјесме сватовске у збирци Српске народне пјесме (1841). Анализирају је записи В. Караџића и Б. Петрановића, као и један од старијих записа (описа обичаја) Хаџи Јована Радича, највероватније с краја XVII века. Скреће се пажња на старину појма „молитвени благослов”, који се среће и у побожним текстовима.

У централном зборнику Вука Ст. Караџића (1787–1864) *Српске народне пјесме*, Беч 1841, књига прва, „у којој су различне женске пјесме” налази се и посебно поглавље I. *Пјесме сватовске*. Објављено је 127 сватовских песама из разних крајева Србије, Босне, Срема, Бачке, Црне Горе, Барање и Конавала, сада у Хрватској, где је живео српски народ. Пажњу привлаче највише сватовске песме из Црне Горе и то оне са знаком: „Рисанска”, из Рисна. Њих је највише записано и објављено: 32, а у другим поглављима народног песништва у истом зборнику Вук је додао још шест текстова из Рисна (259, 260, 266, 313, 665 и 698). Ту су, затим, и сватовске и љубавне песме са знаком „Из Горњег Приморја” и Вуковим објашњењем: „од Котора к југу, између мора и Црне Горе”. Од сватовских песама из Рисна, најзанимљивије

су оне које имају необичну фактуру стихова као у тексту песме бр. 13 *Кад донесу барјак из цркве* (Рисанска), који у целости гласи:

*У име Бога, у час добар, сунце истече
Честито ти, домаћине, у дом весеље!
Одлећеше, долећеше сиви соколи,
Донијеше домаћину киту маслине,
Честито ти, домаћине, у двор весеље!
– Фала тебе, сив соколе, био са срећом!*

Овај текст Вук је пропратио са две напомене: уз речи „*барјак из цркве*”: „У Србији, као и у Ерцеговини и у Црној Гори, многи имућнији људи по селима имају своје барјаке, које остали узимају у наруч за сватове; у Рисну пак уочи свадбе донесу *црквени барјак*, те с њиме иду по дјевојку.” Уз речи „*киту маслине*” стоји: „Приповиједа се да је у Рисну отприје био обичај у сватове мјесто барјака носити грану маслине; но сад се то само онда чини кад је младожењина или дјевојачка кућа у жалости.”¹ Додао бих овом кратком тексту још две опаске. Прва, да се одмах запажа да је песма испевана: код *момачке куће* и да је *дијалошка*; првих пет стихова певали су, главни сватови *домаћину* (барјактар, кум, стари сват) долазећи у кућу домаћина и младожење, а последњи стих је певао *домаћин* који жени сина. Дакле, овај дијалошки текст се певао више пута, а Вук га је записао само једном. Друго, познато је да у фолклору Црне Горе преовладава *текст над напевом*; певало се више стихова на врло кратак и једноставан напев, што изазива одређену монотонију, али развија елемент драмске радње. То показује и записани напев који је објавио мелограф и етномузиколог Фрањо Кс. Кухач у својој мелографској, фолклорној књизи *Južno-slovenske narodne porievke, Zagreb 1881, knj. IV, br. 1225*. Уз текст и напев ове песме, Кухач је додао напомену: *Na isti se narjev rjevaju i* : Кад хоће да полазе по дјевојку (први стих: *У име Бога, у час добар сунце истече*) и: Кад долазе сватови по дјевојку (*Првијенче, господине, добро дошао!*). Оба текста су пренесена „*Iz Vukove sbirke*”, оба „*Iz Risna*”.

Најзад, скрећем пажњу на саму фактуру стиха, што је овде од значаја. Први стих наведеног текста бр. 13 сватовске песме из Рисна саопштен је у облику:

У име Бога II у час добар II сунце истече

¹ В. Ст. Караџић, *наведено дело*, песма бр. 13.

дакле, са две цезуре, како је Вук записао; стих је *тринаестерац*: $4 + 4 + 5^2$, а могао би да се представи и у два реда:

*У име Бога, у час добар,
Сунце истече,
[у певаном тексту]:
У име Бога, у час добар,
Сунце истече. Сунце истече.*

Вук је морао да штеди странице књиге у штампи, па је правилно поступио, али је за приказивање нашег закључка у овом огледу прегледнија форма у дистиху и певаном тексту, нарочито стих: *У име Бога, у час добар* – који се као почетна формула понављао и у другим сватовским песмама, користећи исти сватовски напев. Кухач по Вуку наводи неколико примера. У етнографском делу Вука Ст. Караџића *Црна Гора и Бока Которска* наилазимо поново на сличан израз, изговорен у прози. Вук то описује овако:

„Кад сватови већ устану да пођу, онда опет на кућноме прагу простру струке и дјевојка клекнувши на њих, отац јој или ако га нема, који сродник који га заступа, држећи у рукама бокару вина овако даје добру молитву:

’Помози Боже! И намјери се велики добри час!’ Ајде с Богом, моја кћерце! Из овога дома ижљегла у *добри час!*, а у други уљегла у *бољи час!* Да Бог да, моја кћерце, да ти креши и реуши (тј. расте и напредује) свака твоја работа, како вода о Божићу, а лист и трава о Ђурђеву дану. И да ти сваки твој брат и пријатељ завиди на добро! И да ти у ови дом повратка више не буде, већ ако гостом кад дођеш!’

А тако је отприлике благослови и свекар, само другијем ријечима, кад дође у његову кућу.”³

Из ових примера видимо, да су молитвене речи: *У име Бога, у час добар!* – у сватовској песми и: *Помози Боже, и намјери се велики добри час!* – у уводном делу „добре молитве”, у Рисну увек изговоране и певане на почетку и на крају свадбене песме и свадбених свечаности. И у сватовским песмама из Босне, које је после Вука објавио јеромонах Богољуб Петрановић (1830–1887), налазе се слични стихови. Тако

² Полустих: *У име Бога...* показује старину: *У = Вь имѣ...*, рачуна се у певаном облику као сугласник.

³ В.Ст. Караџић: *Црна Гора и Бока Которска*, Београд 1953, с. 120. На истој страни описан још један пример „добре молитве”, у којој се почиње речима: *Помози Боже, и намјери се велики добри час!*...

у Петрановићевом зборнику *Српске народне пјесме из Босне* (женске), у одељку VII. Пјесме сватовске, текст песме 81. *Благосов родитељски над шћерком*, гласи:

„Ајде Маро, у сто добри часа [Мара, или како је ђевојци име]
 Пратила те срећа довијека!
 Слушај свекра као бабу свога,
 А свекрву као своју мајку,
 Суђеника као друга свога
 Су којијем мислиш вјековати;
 А браћу му као и рођену,
 А сестрице као своје секе,
 Невјестице као другарице.
 Бог ти, шћери, на помоћи био,
 Тамо њима свијем угодила,
 К’о и нама док си у нас била!
 Пођи збогом у сто добри часа,
 Чувај роду поштенога гласа.”⁴

Текст ове сватовске песме коју је објавио Б. Петрановић, записан је у Сарајеву, где је било досељеника из Рисна и других градова и места из Боке Которске. О томе у другом дјелу овог огледа, а на основу изнетих примера може се закључити: да је у сватовским песмама из Рисна, одмах у првим стиховима, уграђен *молитвени благослов* који се увек изговарао кад би наступио неки *час одлуке* који обележава пригодна свечаност у дану када се решава нечија судбински важна прекретница у животу. Увек је то онај преломни дан у коме се родитељи растају од своје кћери која полази уз свог изабраника у нови живот пун неизвесности, не знајући шта је тамо чека и како ће се снаћи у новим условима, у новом дому, у коме је у прошлости у великим задружним фамилијама дочекује велики број рођака, испред свекра, старешине задруге и свекрве којој треба угодити. Вукови записи показују да су се у Рисну и осталим местима Боке Которске у старини певале сватовске песме у којима је у почетним *стиховима* исказиван молитвени благослов (*У име Бога, у час добар!*), који се говорио и у *прозном* тексту; дакле, на почетку и на свршетку свадбених свечаности: на почетку код

⁴ *Српске народне пјесме из Босне*, (женске), скупно их и на свијет издао Б. Петрановић, Сарајево 1867, бр. 81. И у песми бр. 83 *Кад полази ђевојка*, девојка која се удаје опрашта се од својих другарица речима: *Секе моје, збогом останите!*”, а оне јој одговарају: *У добри час, наша сејо мила!*

момачке, а на крају свадбених свечаности код *девојачке* куће. Вукови и Петрановићеви изнети примери о молитвеном благослову: *У име Бога, у час добар*, у рисанским сватовским песмама, као и у прози, изазивају питања: колика је *старица* рисанских сватовских песама и прозног опроштаја оца са ћерком на дан свадбе (очеве *добре молитве*) и како се она може утврдити? Јер, Вук је у својим записима описао тај стари обичај, заједно са сватовским песмама из Рисна када је боравио у Боки Которској и Црној Гори с јесени 1834. и пролећа 1835. године. Да би се добио бар неки одговор о старини *молитвеног благослова* и *добре молитве* потребно би било потражити исте или сличне изразе у нашим старијим писаним изворима, јер нам усмени недостају. Један такав писани извор у свом кратком прозном тексту подсећа нас на молитвени благослов који је уграђен у рисанске сватовске песме које је Вук записао на терену, на свадби, боравећи 1834 / 1835. године у посети Боки Которској и Црној Гори.

II.

У познатој колекцији књига историчара и издавача старих српских текстова, Љубе Стојановића *Стари српски записи и натписи*, књ. I–VI, објављено је и неколико старих записа из једног штампаног *Псалтира*, који необично подсећају на молитвени благослов: *У име Бога, у час добар*. Ти стари записи, исписани на српскословенском у прози, занимљиви су утолико што нас подсећају на сличне речи изговорене у *часу одлуке*, описане у рисанским свадбеним песмама и обичајима; гласе овако:

– 1746. *У Зворнику, месеца декември(а), о светому Николи, људи јагода донесоше.*⁵

– *И тога светога Николе даде Јован Радич у час добар, у име Бога тестир свому момку Аћиму. И лијепо ме послужио, многа му љета!; и њем' да је просто и благословено.*⁶

– 1747. *дођосмо и доселисмо и(з) Зворника у Сарајево с кућом и ш чељади, у час добри!, месеца декември(а) 3.*⁷

У овим записима упознајемо неког *Јована Радича*, трговца из Зворника који ослобађа свог момка Аћима од даље службе у његовој трговини. Ова личност из записа око половине XVIII века није не-

⁵ Љ. Стојановић: *Стари српски записи и натписи*, Београд 1903, књига II, бр. 2931.

⁶ Исти, исто дело, књига II, бр. 2932.

⁷ Исти, исто дело, књига II, бр. 2947.

позната у Сарајеву тога доба. О њему постоји више података у историјату српске православне цркве у Сарајеву⁸, а историчар Ненад Урић написао је и његову биографију.⁹ Историчар В. Скорић је дао доста података о Арнаутовићима. Њихов најстарији предак „је неки Раде Арнаут”, пише он. „Сигурно је дошао однекле, гдје се мијеша српски и арбанаски елеменат, те су га тако и назвали Арнаутом, премда је судећи по имену (Раде, Радич) био Србин; чини се, да је по занату био пекар. Његово је потомство припадало ћурчинском еснафу. Син му Јован (Радич) спомиње се први пут 1682. међу приложницима (цркве сарајевске) са мало већим прилогом. Иза тога га налазимо као клисару (еклисијарха) 1685, а од 1700. па до смрти био је непрестано биран међу кметове. Као кмет вршио је 1719. и дужност јерусалимског кутијара. Јован је био ожењен Дафином из кога је брака његов, канда, једини син Дамјан, који је 1704. већ био способан да врши клисарску службу.¹⁰ У завади сарајевске општине са патријархом Мојсејем 1715. до 1717. Јован је навучао на се толико нерасположење патријархово, да га је патријарх хтјео екскомуницирати. Године 1718. отишао је заједно са сином Дамјаном на поклоњење Христовом гробу у Јерусалим.¹¹ Поживео је лијеп вијек, близу 80 година, ако не и више, и умро је 1742. године. Жена му се иза тога покалуђерила, па узела име Јелисавета.” Дотле В. Скорић. У биографији хаџи Јована Радича, по

⁸ В. Скорић: *Српски православни народ и црква у Сарајеву у 17. и 18. вијеку*, Сарајево 1928, с. 62–63. у поглављу: *Познатије породице Сарајевске. Арнаутовићи*.

⁹ Видети биографије хаџи Јована Радича и сина хаџи Дамјана Јовановића у *Српском биографском речнику*, Нови Сад, 2004, том 1, стр. 262 под презименом: *Арнаутовић*.

¹⁰ Хаџијин син, хаџи Дамјан Јовановић Арнаутовић (о. 1680–1749) је учинио велику задужбину сарајевској богомољи. Када су 1697. аустријски војници опљачкали Сарајево, однели су са собом и неке скупocene реликвије сарајевске православне цркве: *Силуаново јеванђеље* (XIV / XV век) и „једну кутију са мошћима светог мученика Трифуна и светог мученика И Јакова Персенина и светије мученице Макрини”. Реликвије је хаџи Дамјан пронашао у Јаноку (Ђуру) и у договору са епитропима сарајевске цркве откупио их 1725 од хришћана Јаночких и вратио сарајевској цркви. (Љ. Стојановић, *наведено дело*, књ. 2, бр. 2440; А. Сковран: *Поводом обнове Музеја старе српске цркве Светих арханђела Михаила и Гаврила у Сарајеву*, Гласник СПЦ, 2, 2002, с. 42.

¹¹ У једном старом запису, датираном између 1715–1717. године Јован Радич већ се потписивао као хаџија. Видети: В. Ћоровић: *Манастир Житомислић*, Старинар, 1935 / 1936, с. 35, запис VII. Хаџија је био велики добротвор сарајевске цркве. У једном запису (Љ. Стојановић, *наведено дело*, књига 1, бр. 1829) стоји да је, поред многих других прилога, сарајевској цркви „светих архистратиг” откупио и даровао заједно са Милошем Ћурчијом „дријево крста (Христовог) и са сребром”.

В. Скарићу, поткрале су се и неке грешке, а нарочито да је преминуо 1742. јер горњи записи сведоче да је био у животу 1742–1747. када је као мајстор ћурчијски живео у Зворнику.

Да се сада вратимо записима хаџи Јована Радича начињеним у Зворнику 1746. и 1747. године. Летописачке белешке 80-годишњег хаџије у неком часу одлуке да отпусти свог очито доброг и послушног момка Аћима, јер је следила селидба из Зворника у Сарајево, подсећају нас на молитвени благослов који су записали Вук и Б. Петрановић у својим књигама лирских народних песама. Није познато шта је побожног хаџију подсетило да у свом *Псалтиру*, у коме су били објављени текстови псалама, цара и псалмопевца Давида, упише и реченице из рисанске свадбене поезије и прозе: „У час добар, у име Бога” (1746), или као са неким радосним ускликом: „доселисмо...у час добри!” (1747). Можда је узрок растанка са момком Аћимом био његова најава да ће се женити, правити венчање и свадбу, па се тако стари хаџија Јован Радич могао подсетити и своје младости, и свог венчања са супругом Дафином, негде око 1680. године, па је лако стилизовао реченицу из рисанске сватовске песме. Да је он тај сватовски почетни стих (саопштен у инверзији, по сећању) могао знати, доказује његово порекло по оцу Радичу Арнаутовићу, који се доселио у Сарајево од опасног и погибелног Арнаутлука, доносио са собом и певану народну лирику свога краја – неког места из Боке Которске. Радичева сеоба није временски означена, али се десила свакако у првој половини XVII века. Певане сватовске песме код православног света у Сарајеву, овде износим Петрановићев пример, тако добијају одређени утицај рисанских сватовских песама, јер и у њима налазимо уграђен молитвени благослов у првом и последњим стиховима, поетски римовано састављен:

*Пођи збогом у сто добри часа,
Чувај роду поштенога гласа!*

Петрановић је то могао и додати, али и забележити као постојећу формулу молитвеног благослова (с)певаног још у почетним стиховима исте сватовске песме. У тој сватовској песми припева се женско име Мара и, накнадно бележим: да је хаџија Јован Радич имао, поред сина Дамјана и ћерку Алку, удату Кулачанин, а од ње унуку Мару, удату Јечменица. Један свештенички род Јечменица из XVIII века постојао је у Вранешима у Рашкој, али се везује и за цркву Св. Ђорђа у Горажду у

којој су пронађене две њихове поклоњене старе књиге.¹² Ова Мара је, по казивању своје мајке Алке рођене Арнаутовић, дала податке Лазару Арсенијевићу Баталаки о пореклу руског саветника Тодора Ивановича Недобе (1770–1846), који је рођен и одрастао у Сарајеву.

Завршавајући овај кратки оглед у коме се настојало да се покрене само једно питање: *о старини рисанских сватовских песама*, које налазимо у првим записима Вука (1835) и Петрановића (1867), потпуно решење проблематике није добивено, али је наметнуто. Ту је запис сарајевског хаџије Јована Радича Арнаутовића (половина XVII века – после 1747), пореклом Бокеља, у чијим записима из 1746. и 1747. видим један *одсјај старине* рисанских сватовских песама, које је он могао упамтити веома рано, још приликом своје женидбе (око 1680). Нерешена, а покренута су и питања: шта је пре настало: момачки молитвени благослов у *стиховима* рисанских сватовских песама или девојци упућена родитељска добра молитва изговорена у *прози*? Одговоре на та исто тако значајна питања можемо потражити још у XVII веку, а можда би нови путокази ту старину рисанских сватовских песама померили и (нешто или знатно) раније.

Рисанске сватовске песме са својом православном поруком *У име Бога, у час добар*, као и разложна родитељска *добра молитва*, не одржаше се. Данашње младе генерације удају се без родитељског благослова не схватајући праву светост тренутка: свечаног опроштаја младе девојке од родитељског дома; не знајући за *час одлуке*, за старе добре обичаје, проткане Божијим благословом и за високе моралне вредности приликом женидбе и удадбе, које су дубоко поштовале српске породице, фамилије и родови у старо доба. Данас девојке одлазе из родитељског дома и без збогом и без благослова, као побегуље, неиспраћене искрено и с дубоким поштовањем девојачке и момачке личности; ни незнајући и нехајући како су се правилно свадбени обичаји вршили у прошлости, како је некад било. Ето, стари записи илуструју нам: *с благословом, у име Бога, у час добар!*, *за будућу срећу младенаца!*; тако је било!

Ђорђе Перић

Кључне речи: сватовске песме, молитвени благослов, Рисан, Хаџи Јован Радич, Вук Карацић

---

¹² Видети записе са тих књига у *наведеном делу* Љ. Стојановића, књ. 2, бр. 3044 и 3497.

1225. *Kad donesu barjak iz crkve.*¹³

Andante moderato ♩ = 76. Iz Risna.

mf
U i-me Bo-ga, u čas do-bar sun-ce iz-te-če, sun-ce iz-te-če.

U ime Boga, u čas dobar sunce izteče,   Doniješe domaćinu kitu masline ;
Čestito ti, domaćine, u dom veselje !   Čestito ti, domaćine, u dvor veselje ! —
Odlećeše, -dolećeše sivi sokoli,   Fala tebe, siv sokole, bio sa srećom !

(*Iz Vukove sbirke.*)

Na isti se napjev pjevaju i:

Kad hoće da polaze po djevojku.

Iz Risna.

U ime Boga, u čas dobar sunce izteče, Ajđ' iz dvora, prvijenče, brijeme ti je, Konji su vi oseldani** te vas čekaju, A junaci oružani, te vas gledaju ; Ko vi stio nauditi, ne dao mu Bog !	U ime Boga, u čas dobar sunce izteče, Ajđ' iz dvora, barjaktaru, brijeme ti je, Konji su vi oseldani, te vas čekaju, A junaci oružani, te vas gledaju ; Ko vi stio nauditi, ne dao mu Bog !
U ime Boga, u čas dobar sunce izteče, Ajđ' iz dvora, stari svate, brijeme ti je, Konji su vi oseldani, te vas čekaju, A junaci oružani, te vas gledaju ; Ko vi stio nauditi, ne dao mu Bog !	U ime Boga, u čas dobar sunce izteče, Ajđ' iz dvora, zlatni kume, brijeme ti je, Konji su vi oseldani, te vas čekaju, A junaci oružani, te vas gledaju, Ko vi stio nauditi, ne dao mu Bog !

(*Iz Vukove sbirke.*)

Kad dolaze svatovi po djevojku.

Iz Risna.

Prvijenče gospodine, dobro došao ! S vama došla svaka sreća i sam gospod Bog ! Ko vi stio nauditi, ne dao mu Bog !	Barjaktaru gospodine, dobro došao ! S vama došla svaka sreća i sam gospod Bog ! Ko vi stio nauditi, ne dao mu Bog !
Stari svate gospodine, dobro došao ! S vama došla svaka sreća i sam gospod Bog ! Ko vi stio nauditi, ne dao mu Bog !	Djever-baše, braćo naša, dobro ste došli ! S vama došla svaka sreća i sam gospod Bog ! Ko vi stio nauditi, ne dao mu Bog !
Zlatni kume gospodine, dobro došao ! S vama došla svaka sreća i sam gospod Bog ! Ko vi stio nauditi, ne dao mu Bog !	Vojvod-baše, braćo naša, dobro ste došli ! S vama došla svaka sreća i sam gospod Bog ! Ko vi stio nauditi, ne dao mu Bog !

(*Iz Vukove sbirke.*)

* U Srbiji, kao i u Hercegovini i u Crnoj gori, mnogi imućniji ljudi po selima imaju svoje barjake, koje ostali uzimaju u naruč za svatove, u Risnu pak u oči svatbe donesu crkveni barjak, te s njime idu po djevojku.

** Oseldani.

¹³ Franjo Š. Kuhač, *Južno-slovenske narodne popievke*, knj. IV, Zagreb 1881.

Đorđe Perić

LA CONSIDERAZIONE SOPRA L'ANTICHITA *PJESNI SVATOVSKJE*
DA RISAN ALLA BASA D'UNA NOTA BAROCCA

Nella collezione *Srpske narodne pjesme* (1841) di V. St. Karadžić esistono anche *Pjesme svatovske*. *Pjesme svatovske* V. Karadžić ha notato a Risan (Boche di Cattaro). Hadži J. Radič (XVIII s.) e B. Petranović (XIX s.) scrivevano anche qualche notizia sopra *pjesni svatovske*. L'autore scrive analitico sopra le parole "molitveni blagoslov" e sopra i specifici caratteri conforme allo stile.